

La composició culta: estudi teoricodescriptiu¹

IVAN SOLIVELLAS
Universitat Pompeu Fabra
ivan.solivellas@upf.edu

Ivan Solivellas és graduat en Llengua i Literatura Catalanes (2015) i màster en Formació del Professorat (2016) per la Universitat de les Illes Balears, i màster en Humanitats (2017) per la Universitat Oberta de Catalunya (UOC). Actualment cursa el doctorat en Traducció i Ciències del Llenguatge de la Universitat Pompeu Fabra (UPF), amb una tesi sobre les partícules prefixals, en què analitza la frontera entre diferents processos de formació de paraules i estudia el contínuum morfològic. A més, és membre de l'Observatori de Neologia i del grup de recerca IULATERM (lèxic i tecnologia) de l'Institut de Lingüística Aplicada de la UPF, des d'on participa en diferents projectes de recerca sobre lexicologia i neologia. A més, imparteix docència al Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge de la UPF i ha estat professor de la Facultat d'Educació de la Universitat de Barcelona (2017-2018).

Resum

Aquest article pretén analitzar la composició culta com a procés de formació de mots des d'una perspectiva teòrica i descriptiva, parant especial atenció als canvis produïts arran de la banalització dels formants cultes en la llengua general. Per això, ens centrarem en els canvis semàntics i morfosintàctics d'alguns formants cultes i analitzarem la productivitat del procés de formació de mots i dels diferents mecanismes que inclou.

PARAULES CLAU: morfologia; composició culta; neologia

Abstract

Neoclassical compounding: a theoretical-descriptive study

This article aims to analyse neoclassical compounding as a word-formation process from a theoretical and descriptive perspective, paying special attention to the changes produced as a result of the trivialization of combining forms in the general language. For this reason, we will focus on semantic and morphosyntactic changes of some combining forms and we will analyse the productivity of the word-formation process and its mechanisms.

KEYWORDS: morphology; neoclassical compounding; neology

TERMINÀLIA 18 (2018): 7-13 · DOI: 10.2436/20.2503.01.122
Data de recepció: 6/6/2018. Data d'acceptació: 3/10/18
ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica) · <http://terminalia.iec.cat>

1 Introducció

Aquest article pretén estudiar la composició culta des d'una perspectiva teòrica i descriptiva, mitjançant l'anàlisi d'un corpus de neologismes en català. L'estudi que proposem ens permetrà definir i descriure les principals característiques de la composició culta com a mecanisme de lexicogènesi i analitzar quins canvis ha patit arran de la banalització —entesa com el procés pel qual una unitat que s'utilitza en àmbits específics de la llengua es generalitza (Galisson, 1978), és a dir, el que s'entén com una *déterminologisation* (Cabré et al., 2008, p. 126)—, en la mesura que és un procés morfològic que tradicionalment era menys productiu en la llengua general. A més, analitzarem la productivitat dels diferents mecanismes que engloba aquest procés d'innovació lèxica, especialment en l'àmbit escrit, tot i que també aportarem dades relatives als contextos orals. Aquest estudi parteix d'un corpus de neologismes formats per composició culta, apareguts en la premsa escrita de Barcelona entre 2010-2016, que hem obtingut a partir de la base de dades de l'Observatori de Neologia (OBNEO) de la Universitat Pompeu Fabra.

2 La composició culta: definició i classificació

Definir els límits de la composició culta com a procés de formació de paraules és una tasca complexa, especialment si analitzem la diversitat de perspectives que trobem en la bibliografia especialitzada. Per a alguns lingüistes, la composició culta només inclou les unitats lèxiques formades per dos o més formants cultes (Val Álvaro, 1999, p. 4777), és a dir, unitats que provenen de mots grecollatins, però que no funcionen de manera autònoma, ja que no són bases. Contràriament, alguns altres autors inclouen dins de la composició culta qualsevol mot en què intervé un formant culte, de manera que no només consideren compostos cultes mots com *aporofòbia*, sinó també *aeromotor* i *altímetre* (Cabré, 1994).

En el marc d'aquest treball, assumirem la metodologia i les propostes de l'Observatori de Neologia (UPF), tot i que també tindrem en compte les aportacions d'autors diversos, com Cabré (1994) i Rull (2009). D'acord amb aquesta perspectiva, seran compostos cultes els mots formats per un formant culte o un afixoide —com a mínim— i totes aquelles construccions a la manera culta —del tipus *albanokosovar*—, formades per dues bases patrimonials enllaçades mitjançant una vocal —generalment una -o-. Tot i així, per a alguns autors les unitats formades per un formant culte i una base patrimonial no són sempre compostos cultes, sinó que els consideren unitats prefixades o sufixades (Stehlík, 2011). De fet, molts d'aquests formants cultes —seguint la metodologia de l'OBNEO (2004)— han estat classificats per determinats autors com a afixoïdes —tot i que generalment es parla de prefixoïdes (Lang,

1992; Jordan i Manoliu, 1972), fet que demostra que no hi ha una frontera prou nítida entre la prefixació i la composició culta.²

Respecte de la denominació del procés, generalment parlem de *composició culta*, precisament perquè hi intervenen formants d'origen grecollatí. Malgrat això, «el caràcter culte d'un mot no s'ha de confondre amb el caràcter culte d'un procés de formació de mots; ni, en el cas que ens ocupa, amb un procés de composició» (Cabré, 1994, p. 84). Així, podem dir que els compostos cultes ho són més enllà de si pertanyen a l'àmbit de la neologia especialitzada o no. De fet, mai no ha estat un procés de formació de mots exclusiu de la terminologia, tot i que tradicionalment era menys productiu en la llengua general.

Des del punt de vista semàntic, en general «el significat dels formants cultes es manté d'acord amb el significat etimològic» (Bernal et al., 2016, p. 79), tot i que hi ha diferents casos de canvi de significat, ja que es produeix una resemantització, fruit de la banalització dels formants —que perden el significat etimològic, com expliquen diferents treballs (Cabré et al., 2008; Adelstein, 1996)— com ocorre amb *nano-* o *-itís*, qüestió que reprendrem tot seguit.³ A més, hi ha usos en què els formants adopten un tret valoratiu —que és una qüestió poc tractada des del punt de vista teòric, però que és d'una rellevància notòria.

Quant a la combinatòria, els formants cultes poden combinar-se entre si —a diferència dels afixos—, a més de combinar-se amb mots patrimonials (Rull, 2009, p. 16). Segons les aportacions de Gràcia (2002, p. 786), aquesta característica és exclusiva dels formants, en la mesura que «només les formes cultes poden formar part de mots en què el radical també sigui una forma culta no existent independentment en la llengua». Igualment, els formants cultes tenen una mobilitat que no tenen els afixos, ja que poden ser tant formes prefixades com sufixades, tot i que hi ha algunes limitacions, com explica Rull (2009, p. 38), atès que no tots els formants cultes poden ocupar la posició de la dreta —això és, la forma sufixada. Unitats com *macro-*, *micro-*, *anglo-* i d'altres en són un clar exemple.

Un cop definides les principals característiques de la composició culta, procedirem a classificar els diferents mecanismes que inclou. A l'hora de classificar aquest procés de formació de paraules podem adoptar tres criteris: 1) el **criteri formal**,⁴ que ens permet classificar els diferents compostos cultes d'acord amb els seus formants; 2) el **criteri gramatical**, seguint les aportacions de la GIEC (2016), que permet classificar les construccions segons la categoria gramatical, i, finalment, 3) el **criteri de Pús**, que ens permet diferenciar entre compostos cultes tècnics i compostos cultes de la llengua general. En aquest article bàsicament tindrem en compte les classificacions primera i tercera, que són les més escaients per a l'objectiu de la recerca.

Per tal d'elaborar la classificació formal ens hem basat sobretot en les aportacions de la metodologia

de l'Observatori de Neologia (2004), a més d'algunes aportacions pròpies que considerem oportunes. Com explicàvem anteriorment, podem diferenciar entre 1) *compostos cultes propis*, que són aquells formats mitjançant dos o més formants cultes (*ecògraf*, *pubàlgia*); 2) *compostos cultes híbrids*, que estan formats per un formant culte —o un afixoide— i una base patrimonial (*follòdrom*, *fotonovel·la*); i 3) *compostos cultes impropis*, és a dir, els que s'han format a la manera culta, construïts mitjançant dues bases patrimonials i una vocal d'enllaç (*cristianosocial*, *catalanofrancès*). D'acord amb la classificació es diferencien els compostos cultes segons que siguin més o menys prototípics, per tant, els primers són els més prototípics, com podem veure, ja que són les construccions clàssiques, mentre que els impropis són els menys prototípics, en la mesura que no hi intervé cap formant culte. Entremig, trobem els compostos cultes híbrids, en què només n'intervé un.

Aquesta classificació, això no obstant, encara permet algunes subdivisions. D'una banda, en els compostos cultes propis podem diferenciar, com explica Cabré (1994, p. 86), entre els que són homogenis —construccions formades per dos temes cultes del llatí o del grec— i entre els que són heterogenis —construïts amb un formant llatí i un de grec. D'una altra banda, dins dels compostos cultes híbrids podem fer una distinció segons que aparegui una forma prefixada o una forma sufixada, és a dir, segons la posició que ocupi el formant culte —com fan, entre d'altres, Cañete *et al.* (2015, p. 55). En canvi, els compostos cultes impropis són suficientment homogenis entre si, de manera que no permeten una subclassificació. Així, diferenciem:

Compostos cultes propis	Homogenis	<i>tanatofília</i> , <i>fructícola</i>
	Heterogenis	<i>judeofòbia</i> , <i>francòfil</i>
Compostos cultes híbrids	Amb una forma prefixada	<i>autoeditar-se</i> , <i>fotodepilació</i>
	Amb una forma sufixada	<i>dronòdrom</i> , <i>cagòmetre</i>
Compostos cultes impropis		<i>britanicoalemany</i> , <i>historicoartístic</i>

TAULA I. Classificació formal de la composició culta

Respecte de la classificació segons l'ús del compost, cal explicar que l'hem elaborat a partir del concepte de *banalització* (Adelstein, 1996; Rull, 2009). Sovint es parla de la banalització de la composició culta, però en cap cas s'ha establert una classificació que diferenciï els compostos cultes segons l'ús. A propòsit d'això, considerem rellevant establir una divisió segons que siguin compostos cultes 1) amb sentit *recte*, és a dir, els que són d'ús especialitzat i que pertanyen al camp de la ciència i la tècnica, de manera que són —o provenen de— tecnicismes; o 2) amb sentit *oblic*, que són els que s'han format com a neologismes d'ús comú i

que pateixen certs canvis formals i, sobretot, semàntics i pragmàtics. Aquesta classificació, per tant, és una aportació important, perquè permet fonamentar classificacions més precises dels diferents compostos cultes, segons que siguin tecnicismes o mots d'ús general, sense que ningú no pugui dubtar que els segons, igualment, formen part de la composició culta.

3 La banalització: de la neologia especialitzada a la neologia general

La composició culta tradicionalment era un recurs poc productiu en la llengua general, mentre que en alguns àmbits del llenguatge tècnic, com el camp de la biomedicina, ha estat un recurs freqüent a l'hora de generar mots nous —en aquest cas, especialitzats. Amb tot, amb el temps ha esdevingut un procés de formació de mots de la llengua general força productiu, com indiquen diferents estudis, alguns dels quals es remunten a fa més de tres dècades (Cabré, 1994; Adelstein, 1996). Per aquest motiu, es considera que hi ha hagut una banalització dels formants cultes (Adelstein, 1996), en la mesura que les unitats han passat de l'àmbit tècnic a l'àmbit general, és a dir, s'han generalitzat. La principal causa d'aquest procés de generalització és, segons Guerrero Ramos i Pérez Lagos (2012), la universalització dels formants cultes, que són a l'abast dels usuaris de la llengua, la qual cosa té lloc gràcies a la globalització i a la divulgació del coneixement científic, fet que permet als parlants accedir a unitats i expressions formals, però que utilitzen d'una manera diferent.

Aquest ús diferent i generalitzat ha produït canvis formals i semàntics en alguns formants cultes, qüestió que ha dut alguns autors a considerar-los *pseudocultismes* o *cultoides* (Ginebra *et al.*, 2014; Rull, 2009), com explicàvem anteriorment. Malgrat això, hem de considerar aquests canvis com una ampliació de la regla de formació de mots. Efectivament, el que va començar com una suposada transgressió de les regles —ja que generava combinacions que fins aleshores no es consideraven possibles—, actualment ha de considerar-se'n un canvi i ampliació, ja que és un patró amb una productivitat elevada, com expliquen Cabré *et al.* (2001, p. 205-206). Respecte dels canvis produïts, destacarem els de tipus semanticopragnàtic —relacionats amb el significat i l'ús— i els de tipus morfosintàctic —relacionats amb la combinatòria.

3.1 Canvis semàntics i pragmàtics

Com explicàvem, determinants formants cultes han perdut el significat etimològic i tècnic i n'han adquirit un de nou, que deriva d'un canvi de l'ús d'aquestes unitats. Respecte d'aquesta modificació semàntica, cal destacar que pot generar 1) una *resemantització total*, és

a dir, que la unitat adopti un significat totalment diferent del significat inicial; o 2) una *resemantització parcial*, en què el formant pren una part del significat etimològic, és a dir, el restringeix. A continuació presentem alguns casos que ho exemplifiquen.⁵

a) *Resemantització total*

La resemantització total dels formants cultes no és tan habitual com la resemantització parcial, de manera que trobem pocs exemples d'aquest tipus. En el corpus que hem utilitzat, bàsicament n'hem detectat tres casos. Un d'ells és la forma sufixada *-itis*, que ha perdut el significat referit a 'inflamació de *x*' (*pancreatitis*, *apendicitis*), pròpia de l'àmbit mèdic, i n'ha adquirit un de nou, relacionat amb un 'interès desmesurat per *x*' (*whatsappitis*, *madriditis*), com demostra l'estudi de Cabré et al. (2008, p. 126-127). Un altre exemple d'aquest tipus és el de *-fobo* —i per extensió també *-fobia*—, que deixen d'indicar una 'por o temença per *x*' (*zòfob*, *fotofòbia*) i fan referència a 'odi cap a *x*' (*islamòfob*, *gaifòbia*) —significat que ja recull el DIEC2. El tercer exemple d'aquest tipus és el del formant *-oide*, ja que deixa d'indicar semblança quant a comportament (*androide*) o forma (*bacteroide*), i pren el significat d'un 'comportament relacionat amb *x*' (*sentimentaloide*, *culturaloide*), que té una connotació pejorativa (López et al., 2008, p. 239), en la mesura que s'utilitza amb un valor despectiu.

b) *Resemantització parcial*

En canvi, la majoria dels canvis consisteixen en resemantitzacions parcials, fet que es pot explicar per una modificació de l'ús que es fa d'aquestes unitats, les quals sovint adopten un tret +VALORATIU —és a dir, que explicita la subjectivitat de l'emissor— que pretén captar l'atenció de l'interlocutor. Ho podem veure amb formants com *-man*, el significat recte del qual designa una 'mania per *x*' (*erotòman*, *grafòman*), mentre que el significat nou designa 'algú amb un interès desmesurat per *x*' (*clàssicòman*, *balletòman*) —de la mateixa manera, doncs, també canvia el significat de *-mania* (*cleggmania*, *beatlemania*), que perd la denotació de patologia, pròpia del significat recte. Alguns altres casos similars són el de *-metre*, que deixa de fer referència a un 'aparell mesurador de *x*' (*termòmetre*, *audiòmetre*) i adquireix el sentit de 'quantitat de *x*' (*opinòmetre*, *aplaudímetre*) —amb un sentit clarament valoratiu—, tot i que també hi ha neologismes amb el significat recte (*etilòmetre*); i el de *-leg*, que deixa d'indicar una 'persona especialista en *x*' (*antropòleg*, *geòleg*) i pren el valor de 'persona entesa sobre *x*' (*totòleg*, *iecolòleg*), però sense el sentit tècnic, sinó amb un valor pejoratiu.

En canvi, alguns formants no adopten un sentit valoratiu, sinó que simplement redueixen el significat etimològic, com ocorre amb el formant *-drom*, que ha passat de designar un 'lloc on se celebra una compe-

tició de *x*' (*velòdrom*, *hipòdrom*), per referir-se a un 'lloc on es desenvolupa *x*' (*dronòdrom*, *saltòdrom*), i el formant *-cidi*, que indica 'assassinat de *x*' (*feminicidi*, *urbanicidi*) en el seu sentit recte, però que també inclou el significat 'assassinat per *x*' en el cas concret d'*austericidi* i, per extensió, també canvia semànticament *-cida* amb *austericida* —construcció que també respon a un ús específic del formant, amb la intenció de captar l'atenció dels interlocutors, en aquest cas els lectors.

En la majoria de casos, els canvis semàntics es produeixen en les formes sufixades, en la mesura que són les que tenen una càrrega semàntica major: no oblidem que en els compostos cultes, el formant de la dreta fa la funció de nucli, mentre que la forma prefixada actua com a modificador. Malgrat això, algunes formes prefixades també canvien el significat recte i en prenen un que, tot i relacionar-s'hi, no és tècnic. Per exemple, *nano-* indica una quantitat relativa a 10^{-9} en sentit tècnic (*nanosegon*, *nanogram*), però en el llenguatge general simplement té el sentit de 'petit, menor' (*nanobús*, *nanorecerca*). Aquest canvi ocorre bàsicament amb els formants que indiquen quantitat, com ho són *macro-*, *mini-*, *mega-* i *nano-*, que també adopten un significat de tipus apreciatiu, en la mesura que s'utilitzen com a diminutius (*microbolso*, *minipeveter*) o augmentatius (*macrocolla*, *megapastís*), tot i que en alguns casos poden lexicalitzar-se, com ocorre amb *minimoto*, que designa un tipus específic de motocicleta.⁶

Un tema diferent és el dels denominats *prefixoides*, del tipus *foto-*, *tele-* o *radio-*, que alguns autors també consideren fruit d'un canvi semàntic (Ginebra et al., 2014), tot i que, en aquest cas concret, considerem que no hi ha una resemantització, sinó que realment es tracta de formes homònimes que tenen un origen i un significat diferents (Vallès, 2004, p. 178), tot i que aquest significat depengui, en certa mesura, del formant clàssic. Com assenyala Adelstein (1996) els *prefixoides* provenen de formes truncades que coincideixen amb un tema culte, com per exemple *foto-*² de *fotografia* i, fins i tot, alguns es lexicalitzen, com ocorre quan parlem d'*una foto*.

3.2 Canvis morfosintàctics: la combinatòria dels formants

Com explicàvem al principi d'aquest punt tercer, els canvis en els formants cultes no són exclusivament semàntics, sinó que també afecten la seva combinatòria. La generalització d'aquestes unitats ha provocat que es transgredeixin les regles de formació de mots o, com expliquen Cabré et al. (2001, p. 205-206), que la regla s'eixampli —en aquest cas, optem per descartar la idea que ha aparegut una regla nova, d'acord amb els plantejaments generativistes, que entenen les regles de formació de mots com un conjunt finit (Guilbert, 1975, p. 29). Aquests canvis en les regles de formació de mots es produeixen per diferents motius, tot i que la principal causa és el pas de la llengua d'espe-

cialitat a la llengua general, la qual cosa ha permès combinacions noves. Amb tot, és innegable que la combinatòria ha canviat i que, actualment, en la llengua general, la majoria dels compostos cultes són híbrids, com veurem tot seguit. A més, cal tenir en compte que els formants cultes han ampliat les possibilitats de combinació, ja que s'adjunten a noms propis, a sigles i, fins i tot, a bases manllevades.

En català, en relació amb la llengua general, la tendència és formar compostos cultes en què intervé una base patrimonial i una forma prefixada i, en canvi, no és habitual l'aparició de compostos cultes propis, és a dir, els que es formen a partir de la combinació de dos formants, tot i que també n'hi ha (*cleptòcrata*, *megàpoli*). Respecte dels compostos cultes en què apareix una forma sufixada i una base patrimonial i els formants a la manera culta, cal tenir en compte que la productivitat tampoc no és gaire elevada, ja que representen un nombre de casos molt baix —concretament un 7,34 % els primers i un 9,18 % els segons, enfront del 76,64 % dels compostos cultes en què participen una forma prefixada i una base patrimonial.

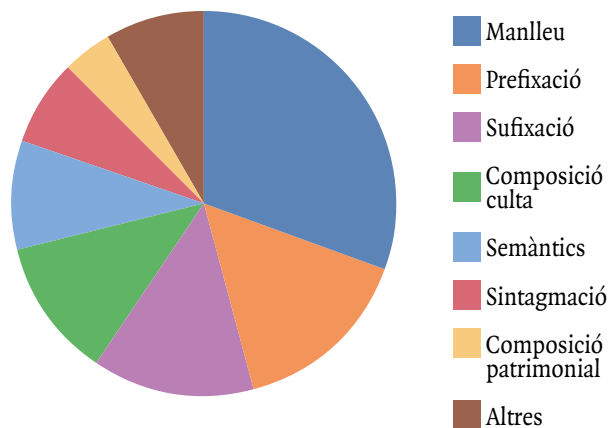
Més enllà d'aquests canvis, també cal destacar que la combinatòria ha canviat perquè en unir-se formants amb bases patrimonials s'han produït combinacions que, inicialment, eren considerades agramaticals o contràries a les regles de formació de mots. Un exemple clar és el formant *-itis*, que tradicionalment s'adjuntava a bases que es relacionaven amb parts del cos (*anitis*, *bursitis*) i que actualment s'adjunta a qualsevol tipus de base nominal (*barcelonitis*, *fascitis*), com assenyalen Cabré *et al.* (2008, p. 126-127). En línia amb aquests plantejaments, tenim formes sufixades com *-metre*, que s'adjuntava inicialment a bases relacionades amb unitats, efectes o propietats, en el sentit físic i, per tant, mesurable (*alcalímetre*, *voltímetre*) i que actualment es combina amb bases no mesurables i, sovint, abstractes (*críticòmetre*, *cagòmetre*), amb un ús pejoratiu —per tant, el canvi respon a una qüestió pragmàtica, en la mesura que se'n fa un ús apreciatiu.

També és interessant destacar, en general, que la banalització ha permès que alguns formants s'uneixin a noms propis, com *-fòbia* (*trumpfòbia*), *-itis* (*barcelonitis*, *madriditis*) i, sobretot, *-mania*, que en el corpus de treball només hem documentat adjunt a noms propis, siguin de persona (*cleggmania*, *boschmania*) o de productes culturals (*heidimania*, *simpsonmania*). A més de noms propis, també trobem formants que s'adjunten a bases manllevades (*ciberbullying*, *mixologia*) i a sigles (*iecdòleg*, *mini-LP*).⁷ I, a més a més, en el cas de les formes prefixades, els formants també s'uneixen a bases verbals (*autoeditar*, *crioconservar*, *geolocalitzar*), no només nominals i adjectivals. Amb tot, els compostos cultes verbals són una minoria i en la majoria dels casos són formats amb *auto-* —la qual cosa implica que gairebé sempre siguin verbs pronominals, atès que fan referència a 'un mateix'. Com podem veure, per tant, la banalització ha ampliat les possi-

ibilitats combinatòries dels formants cultes, fins i tot si són compostos cultes a la manera culta, que també poden adjuntar-se a noms propis (*akeynesianomarxià*) i a bases manllevades (*risoteràpia*).

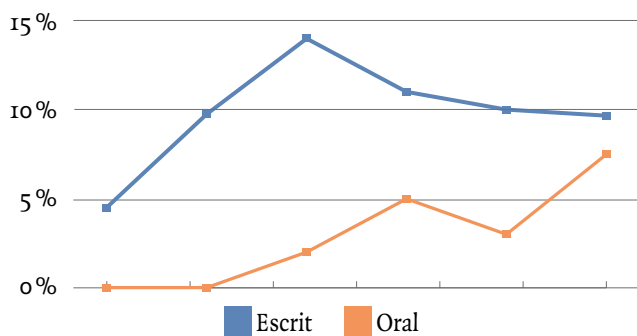
4 La productivitat de la composició culta: de l'escrit a l'oral

En relació amb la productivitat de la composició culta, com comentàvem al principi, alguns estudis previs ja han demostrat que ha esdevingut un mecanisme de formació de mots que s'ha generalitzat, tot i que hi ha una gran diferència segons el mecanisme de composició culta, atès que el grup més nombrós d'aquest tipus d'unitats és el dels compostos cultes híbrids, com explicàvem a § 3.2. Entre el 2000 i el 2009, la composició culta representava entre un 12 % i un 14 % dels neologismes registrats en català a l'Observatori de Neologia (Cañete *et al.*, 2015). Tot i així, aquestes dades només fan referència al corpus de neologismes relatiu a la premsa escrita, ja que si prenem totes les dades, el percentatge és molt menor. Efectivament, es tracta d'un recurs propi de l'àmbit escrit, però poc usual en l'àmbit oral (Cañete *et al.*, 2015, p. 54), aspecte que ens permet adonar-nos que es tracta d'un procés de formació de mots que requereix una fixació major que la prefixació. I també que es tracta d'un recurs expressiu propi de l'escrit, en la mesura que l'oralitat permet altres recursos per ressaltar una idea o expressió. Segons les dades amb les quals hem treballat, podem veure que la composició culta representa un 11,32 % dels neologismes recollits per l'Observatori de Neologia en català, de manera que és el tercer procés de formació de mots més productiu, superat per la sufixació (13,21 %) i la prefixació (14,88 %), que és el procés més productiu, si no tenim en compte els manlleus, que representen gairebé el 31 % dels casos.

GRÀFIC 1. Productivitat dels processos de lexicogènesi en català

Un altre aspecte que volem remarcar és que la composició culta en català és un procediment que pren força sobretot a partir de 1995, atès que respecte de l'any 1990 incrementa la productivitat en un 5 %. El moment més àlgid va ser l'any 2000, amb un 13,61 %, tot i que, posteriorment, ha baixat fins a mantenir-se al voltant del 9 %. A continuació ho il·lustrem al gràfic 2. Òbviament, aquests percentatges es redueixen considerablement si tenim en compte exclusivament les dades relatives al buidatge oral de neologismes, amb xifres que se situen en una mitjana del 3 %.

GRÀFIC 2. La composició culta en català entre 1990 i 2015

Si mirem el gràfic, veurem que el punt més alt en relació amb el buidatge oral és al 2015, de manera que és interessant veure com, a poc a poc, és un procés de formació de mots que pren força en l'àmbit radiotelevisiu. Tenint en compte, doncs, que hi ha una tendència regular a l'alça, podríem pensar que, en qüestió d'anys, la composició culta no es limitaria exclusivament a l'àmbit escrit i podria irrompre amb més força en els usos orals. Amb tot, aquesta hipòtesi només podrà ser comprovada mitjançant un estudi diacrònic exhaustiu.

5 Conclusions

En definitiva, podem dir que la composició culta engloba un conjunt de mecanismes diversos que van

des de la unió de dos temes cultes fins a la combinació de dues bases patrimonials mitjançant una vocal d'enllaç, passant per les construccions en què intervé un formant culte —o un afixoide. D'altra banda, hem de tenir en compte que és un recurs de formació de mots que té una gran presència en el camp de la terminologia biomèdica, però que també és propi de la llengua general, àmbit en què ha augmentat la productivitat, com demostren diversos estudis (Adelstein, 1996; GIEC, 2016). Conseqüentment, el pas de la llengua tècnica a la llengua general ha donat lloc a una banalització de determinades unitats, com ja han assenyalat estudis anteriors.

La banalització dels compostos cultes, per la seva banda, és palesa en un conjunt de canvis de tipus semanticopràgmat i morfosintàctic, en la mesura que els formants canvien de significat —n'adquireixen un de nou o restringeixen el significat inicial—, atès que s'usen amb un valor expressiu i, alhora, amplien les possibilitats combinatòries —els temes cultes deixen d'adjuntar-se a altres temes cultes i es combinen amb mots de la llengua general. Malgrat això, la banalització no implica que el procés deixi de ser el mateix, tot i que alguns autors ho posin en dubte: la composició culta és la denominació del procés morfològic, per tant, no depèn del caràcter tècnic o general de les unitats resultants.

Finalment, respecte de la productivitat, hem de tenir en compte que es tracta d'un recurs especialment freqüent en la formació de mots, atès que representa el tercer procés que més neologismes produeix, segons la base de dades de l'Observatori de Neologia, només superat per la prefixació i la sufixació. Això no obstant, aquesta productivitat és relativa i sobretot pròpia de l'àmbit escrit —premsa i revistes—, encara que en l'oral té una presència molt menor —malgrat que, amb el temps, sembla que va adquirint-hi una major presència. Igualment, també cal tenir en compte que el mecanisme més productiu de la composició culta és el que genera mots a partir d'un formant culte i un mot patrimonial, del tipus *biomedicina* o *titulitis*, que té un patró més semblant a l'afixació. ✿

Bibliografia

- ADELSTEIN, Adreina (1996). «Banalización de términos con formantes grecolatinos». A: RITERM (ed.). *Actas del V Simposio Iberoamericano de Terminología Riterm*. Mèxic: Riterm, p. 12-17.
- BARRERA, Mariona; FREIXA, Judit; RAMON, Ariadna; SOLER Carla (2016). «La intensificació positiva en neologia catalana (*superfort*, *megacrac*, *ultraindepe* i altres herbes)». A: OBSERVATORI DE NEOLOGIA (ed.). *Mots d'avui, mots de demà*. Barcelona: IULA-UPF, p. 115-126.
- BERNAL, Elisenda (2000). *Els sufixos verbalitzadors del català. Relacions semàntiques i diccionari*. Tesis doctoral. Barcelona: IULA-UPF.

- BERNAL, Elisenda (2010). «Nuevos prefijos: implicaciones para la morfología y la lexicografía». A: ILIESCU, Maria; SILLER-RUNGGALDIER, Heidi; DANLER, Paul (ed.). *Actes du XXV Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes*. Berlín: De Gruyter, p. 361-373.
- BERNAL, Elisenda; GARCIA-PINOS, Eva; MILÀ-GARCIA, Alba (2016). «La gràcia és al final: la col·loquialització dels compostos a la manera culta». A: OBSERVATORI DE NEOLOGIA (ed.). *Mots d'avui, mots de demà*. Barcelona: IULA-UPF, p. 73-96.
- CABRÉ, M. Teresa (1994). *A l'entorn de la paraula*. Vol. II. València: Universitat de València.
- CABRÉ, M. Teresa; FREIXA, Judit; SOLÉ, Elisabet (2001). «Anàlisi contrastiva de la innovació lèxica en català i en castellà». *Caplletra*, núm. 30, p. 199-212.
- CABRÉ, M. Teresa; FREIXA, Judit; SOLÉ, Elisabet (2008). «À la limite des mots construits possibles». A: OBSERVATORI DE NEOLOGIA (ed.). *Lèxic i neologia*. Barcelona: IULA-UPF, p. 117-133.
- CAÑETE, Paola; FERNÁNDEZ Sabela; JANER, Francina (2015). «La neologia per composició culta». A: FREIXA, Judit; BERNAL, Elisenda; CABRÉ, M. Teresa (ed.). *La neologia lèxica catalana*. Barcelona: IEC, p. 53-69.
- [DIEC2] = *Diccionari de la llengua catalana* [en línia]. 2a ed. Barcelona: IEC. <<http://dlc.iec.cat/>>. Data de consulta: 22 d'abril de 2018.
- FELIU, Judit (2004). «Neologismes formats per composició culta». A: OBSERVATORI DE NEOLOGIA (ed.). *Llengua catalana i neologia*. Barcelona: Meteora, p. 113-130.
- GALISSON, Robert (1978). *Recherches de lexicologie descriptive: La banalisation lexicale*. París: Nathan.
- [GIEC] = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2016). *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: IEC.
- GINEBRA, Jordi; LLAGOSTERA, Roser; RULL, Xavier (2014). «Composició culta / neoclassical compounding». A: CABRÉ, M. Teresa; DOMÈNECH, Ona; ESTOPÀ, Rosa (ed.). *Mots nous en català / New words in Catalan. Una panoràmica geolectal / A diatopic view*. Amsterdam: John Benjamins, p. 67-83.
- GRÀCIA, Lluïsa (2002). «Formació de mots: composició». A: SOLÀ, Joan; LLORET, M. Rosa; MASCARÓ, Joan; PÉREZ SALDANYA, Manuel (dir.). *Gramàtica del català contemporani*. Vol. I. Barcelona: Empúries, p. 781-829.
- GUERRERO RAMOS, Gloria; PÉREZ LAGOS, Fernando (2009). «La composición culta y la neología de la prensa escrita». *Revista de Investigación Lingüística*, núm. 12, p. 65-81.
- GUERRERO RAMOS, Gloria; PÉREZ LAGOS, Fernando (2012). «¿Es la composición culta, en la actualidad, el procedimiento más productivo para la creación de neologismos?». *Terminàlia*, núm. 6, p. 26-36.
- GUILBERT, Louis (1975). *La créativité lexicale*. París: Larousse.
- IORDAN, Iorgu; MANOLIU, María (1972). *Manual de lingüística románica*. Vol. II. Madrid: Gredos.
- LANG, Mervyn Francis (1992). *Formación de palabras en español: Morfología derivativa productiva en el léxico moderno*. Madrid: Cátedra.
- LÓPEZ, Sílvia; MAYORAL, Cristina; PIBERNAT, Muntsa; SOLÉ, Elisabet (2008). «Dos formants pejoratius: el prefix pseudo- i el sufix -oide». OBSERVATORI DE NEOLOGIA (ed.). *Lèxic i neologia*. Barcelona: IULA-UPF, p. 235-248.
- [OBNEO] = OBSERVATORI DE NEOLOGIA (2004). *Metodologia del treball en neologia: criteris, materials i processos*. Barcelona: IULA-UPF.
- RULL, Xavier (2009). *La composició culta en català*. Palma: Moll.
- STEHLÍK, Petr (2011). *Aspectos problemáticos de la prefijación*. Brno: Muni Press.
- VAL ÁLVARO, José Francisco (1999). «La composición». A: BOSQUE, Ignacio; DEMONTE, Violeta (ed.). *Gramática descriptiva de la lengua española*. Vol. III. Madrid: Espasa, p. 4757-4841.
- VALLÈS, Teresa (2004). *La creativitat lèxica en un model basat en l'ús*. Barcelona: PAM.

Notes

1. Aquest article parteix de la tasca desenvolupada en el marc de la tesi doctoral que tenim en curs a la UPF amb la doctora Judit Freixa i, alhora, del treball final de màster que vàrem elaborar a la UOC amb la doctora Ona Domènech.
2. Actualment estem desenvolupant una tesi doctoral a la Universitat Pompeu Fabra sobre aquesta qüestió.
3. Hem de tenir en compte que en alguns casos es tracta d'unitats homònimes i no del mateix formant, com passa amb *tele*¹ (*telenovel·la*) i *tele*² (*telemàdmetre*), com recull el DIEC2; per tant, no tots els casos són resemantitzacions.
4. A propòsit d'aquest criteri, cal tenir en compte que no hi ha un consens general, ja que actualment la composició culta és una mena de comodí en què s'insereixen diferents mecanismes, no sempre tan homogenis com ens pensem.
5. Hi ha diversos treballs anteriors que analitzen els canvis semàntics i de combinatòria d'alguns formants cultes, com el de Cabré et al. (2008), López et al. (2008) i Bernal et al. (2016).
6. Hi ha poques referències al tret +VALORATIU dels formants cultes. En aquest sentit, cal destacar Bernal et al. (2016) i Barrera et al. (2016).
7. Aquest exemple pertany a un corpus de neologismes en castellà. En català no documentem cap forma prefixada adjuntada a una sigla, però això no implica que no sigui una combinació possible, especialment quan trobem formes sufixades lligades a sigles, com *iecolèg*.